

NECÂŞÎ, Kays b. Amr

künlüğü sebebiyle Kûfe halkından dayak yiyince onları çok ağır bir dille hicvetti (İbn Kuteybe, s. 247). Hz. Ali ile Muâviye arasındaki mücadelede önceleri Ali'yi destekledi, Cemal Vak'ası ve Siffin Savaşı'nda onun yanında yer aldı, şiirleriyle ona arka çıktı. Siffin Savaşı'nda Muâviye b. Ebû Süfyân taraftarlarını ve onlar arasında yer alan İbn Mukbil'in kabilesi Benî Aclân'ı hicveden bir "Nûniyye" yazdı, İbn Mukbil de buna cevap verdi (İbn Mukbil, neşredenin girişi, s. 14-15). Ancak içki içmesi yüzünden Hz. Ali'nin adamları tarafından kırbaç cezasına çarptırılınca Kûfe'yi terk ederek Muâviye'nin yanına gitti, ona methiyeler söyledi ve Hz. Ali'yi hicvetti. Kaynakların çoğunda onun 40 (660) yılı dolaylarında öldüğü kaydedilirse de Hz. Hasan (ö. 49/669) için mersiye yazdığı, hatta Hz. Hüseyin'in şehâdetine (ö. 61/680) yetiştiği ve bundan bir süre sonra öldüğü de rivayet edilir (Ömer Ferruh, I, 314). Kardeşi Hadîc'in (Hudeyc) söylediği bir mersiyeden onun hayatının sonlarına doğru Yemen'e döndüğü ve Yemen'in Lahac şehrinde öldüğü anlaşılmaktadır (a.g.e., a.y.).

Necâşî'nin şiirleri derlenerek Selîm en-Naimî tarafından *Şîrû'n-Necâşî el-Hârisî* adıyla yayımlanmıştır (MMİr., XIII [Bağdad 1966], s. 95-127). Ayrıca Sâlih el-Bekkâr, Tayyib el-Aşşâş ve Sa'd Gurâb şairin haber ve şiirlerini derleyip neşretmişlerdir (bk. bibl.). Nasr b. Müzâhim el-Minkarî'nin *Vak'atü Şiffin* adlı eserinde bu savaş sırasında Necâşî'nin söylediği birçok kaside ile bazı parçalar (165 beyit) yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Mukbil, *Divân* (nşr. Ahmet İhsan Türek), Ankara 1967, neşredenin girişi, s. 8-16; Nasr b. Müzâhim, *Vak'atü Şiffin* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1401/1981, s. 51, 58, 137, 180, 307, 357, 360, 372, 396, 409, 453, 454, 465, 486, 524; İbn Kuteybe, *eş-Şîr ve's-Şu'arâ*, Beyrut 1964, s. 246-250; Dineverî, *el-Ahbârü't-tuvâl*, s. 173-174; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, XIV, 117; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 582-583; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, II, 105-107; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 73; a.mlf., "Necâşî", *IA*, IX, 153-154; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, I, 313-315; Hasan es-Sadr, *Te'sisü's-Şî'a*, Beyrut 1401/1981, s. 187-188; *A'yânü's-Şî'a*, VIII, 457; Kusay eş-Seyh Asker, *en-Necâşî: Şâ'iru Siffin*, Beyrut 1988; F. Schulthess, "Über den Dichter al-Nağâşî und Einige Zeitgenossen", *ZDMG*, LIV (1900), s. 421-474; Sâlih el-Bekkâr v.dğr., "en-Necâşî el-Hârisî: Ahbârühü ve eş'ârühü", *Havliyyâtü'l-Câmi'a-ti't-Tünisiyye*, XXI, Tunus 1982, s. 105-201; G. J. H. van Gelder, "al-Najâşî", *Encyclopedia of Arabic Literature* (ed. J. S. Meisami - P. Starkey), London 1998, II, 575.

RAHMİ ER

NECÂŞÎ ASHAME

(النجاشي أصحمة)

en-Necâşî Ashame b. Ebcer
(ö. 9/630)Muhacirleri himaye eden
ve Hz. Peygamber'in
davetini kabul edip müslüman olan
Habeşistan kralı.

Habeşçe'de "hükümdar" anlamına gelen ve Batı dillerinde **negus** imlâsıyla yazılan **negâşî** kelimesinin Arapçalaşmış şekli olan **necâşî** Habeş kralları için kullanılan bir unvandır. Arapça kitâbelerde bunun karşılığı olarak "melikü'l-Habeşe" ve "melikü Aksum" unvanı yazılmıştır. Necâşî, Arap kaynaklarında özel isim olarak da geçmekle birlikte bu durum unvanın lakaplaşmasından kaynaklanmakta ve Resûl-i Ekrem'in giyabî dostluk kurduğu necâşînin adının Ashame olduğu bilinmektedir.

İslâm öncesinde Araplar'ın Habeş kralları ile ilişki içinde buldukları, Kusayy'in çocuklarından Hâşim veya kardeşinin Necâşî'den Habeşistan'da ticaret yapma imtiyazı elde ettiği ve bu imtiyazın uzun zaman onun ailesinde kaldığı, ayrıca Abdülmuttalib ile Harb b. Ümeyye arasındaki bir anlaşmazlıkta Necâşî'nin hakemliğine başvurulduğu bilinmektedir (İbn Habîb, *el-Münevmağ*, s. 90-91; Belâzürî, I, 73). Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan Necâşî Ashame'nin tahta ne zaman çıktığı belli değildir. Bilinen husus, babası Necâşî Ebcer'in kardeşi tarafından tahttan indirilerek öldürüldüğü ve henüz çocuk yaşta olan tek oğlu Ashame'nin Arabistan'a gönderilerek Bedir yöresinde yaşayan Damreoğulları'ndan bir kişiye satılmış ve uzun süre orada kalmış olduğudur.

Hz. Peygamber'in, Mekke'de eziyet gören müslümanlara "Orada ülkesinde hiç kimseye zulmedilmeyen bir hükümdar iş başındadır; gidin ve Allah içinde bulunduğunuz durumdan bir çıkış yolu gösterinceye kadar o doğruluk ülkesinde kalın" tavsiyesi üzerine (İbn Hişâm, I, 321-322), 615 yılında dördü kadın olmak üzere on beş kişi Habeşistan'a hicret etmiş, bu ilk muhacirlerin Ashame tarafından iyi karşılanmasıyla bir yıl sonra daha kalabalık bir grup oraya gitmiştir. Kureyşliler, sayıları artan bu muhacirlerin ardından Habeşistan'a bir heyet göndererek Necâşî Ashame'den onları iade etmesini istemişlerse de Necâşî, Kureyş heyetiyle Ca'fer b. Ebû Tâlib başkanlığındaki muhacirlerin temsilcilerini tartışmaya davet etmiş ve sonuç-

ta müslümanları davalarında haklı bularak misafirliklerinin devamına karar vermiştir. Onların Bedir Savaşı'ndan sonraki benzeri teklifini de geri çevirmişti.

Hz. Peygamber 7. yılın başında (Mayıs 628) Necâşî Ashame'ye, kendisini Damreoğulları'nın yanındaki kölelik günlerinden tanyan Amr b. Ümeyye ed-Damrî ile, biri onu İslâm'a davet eden, diğeri, ülkesindeki muhacirler arasında bulunan Ebû Süfyân'ın kızı Ümmü Habîbe ile nikâhının kurulmasını ve onunla birlikte muhacirlerin Medine'ye gönderilmesini isteyen iki mektup ve bazı hediyeler gönderdi. Daveti kabul eden Ashame İslâm'a girdi, Ümmü Habîbe'yi Resûl-i Ekrem'e nikâhladı ve muhacirleri iki yelkenli gemiyle geri yolladı. Bu arada Hz. Peygamber'e de bir çift mest, Mısır işi bir elbise, sarık, iç giysisi, üç tane kısa mızrak (kargı), bir yüzük ve bir katır hediye yolladığı bilinmektedir. Ayrıca oğlu Erhâ altmış kişilik bir grupla ve ayrı bir gemiyle onlara refakat ederken (bu gemi batmış ve bütün yolcular boğulmuştur) yetmiş kişilik bir Habeş heyeti de muhacirlere katıldı. Resûlullah, Medine'ye gelen bu kişilere Yâsin sûresini okudu, kalplerinde oluşan İslâm'a karşı sevgi üzerine de Mâide sûresinin 82. âyeti indi (Yûsuf b. İsmâil en-Nebhânî, s. 156). Resûl-i Ekrem, Necâşî Ashame'nin muhacirlere gösterdiği sıcak ilginin bir karşılığı olarak bu heyete bizzat kendisi hizmet etti (Beyhakî, II, 307).

Necâşî Ashame'nin Hz. Peygamber'i görmeden, herhangi bir mucizesine şahit olmadan uzaktan iman etmesi İslâm âlimlerinin dikkat çektiği bir husus olmuş ve kendisi iman ve amelle ilgili bazı konularda delil olmak üzere örnek gösterilmiştir (İbn Hazm, III, 199; İbn Ebû'l-İz, s. 466). Ashame 9 yılının Receb ayında (Ekim 630) vefat etti, bunun haberini Medineliler'e bizzat Resûl-i Ekrem vererek onun giyabında Cennetü'l-baki'da cenaze namazını kıldırdı. Resûl-i Ekrem'in Ashame'nin giyabında cenaze namazı kıldırması da farklı görüşlerin tartışılmasına, dolayısıyla farklı uygulamalara yol açmıştır. Hattâbî gibi bazı âlimler meseleyi kişinin öldüğü yerde namazını kılacak kişilerin olmaması şartına bağlamış, Abdülvâhid b. İsmâil er-Rûyânî gibi diğer bazı âlimler de aynı şehirde bulunanların şehrin başka bir yerinde giyabî cenaze namazı kılamayacaklarını belirtmiştir (Âmirî, II, 68). Necâşî için kılınan namaz cenaze namazında tekbir sayısının dörtle sınırlanmasında da ilk örneği oluşturmuştur (Taberânî, V, 191; Âmirî, II, 67).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 42-48, 224, 321-322, 330-350; II, 276-277, 359, 362; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 75, 78, 87, 91-92, 207-208, 259; İbn Habîb, *el-Muḥabber*, s. 86; a.mlf., *el-Münemmaḳ*, s. 90-91, 417; Belâzürî, *Ensâb*, I, 73; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-eusat* (nşr. Mahmûd b. Ahmed et-Tahhân), Riyad 1415/1995, V, 191; Kâdî Abdülcebbar, *Teş-bitü delâ'ilü'n-nübüve* (nşr. Abdülkerîm Osman), Beyrut 1386/1966, I, 20-21, 43, 49-50; II, 350, 441, 445, 504-509, 525-526; İbn Hazm, *Resâ'il* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1987, III, 187-203; Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüve* (nşr. Abdülmü'tî Kal'acı), Beyrut 1405/1985; II, 285-310; IV, 410-412; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Delâ'ilü'n-nübüve* (nşr. M. Ravvâs Kal'acı – Abdülber Abbas), Beyrut 1991, I-II, 243-253; İbn Abdülber en-Nemerî, *ed-Dürer fi İhtîşârü'l-meğâzî ve's-siyer* (nşr. Mustafa Dîb el-Bugâ), Beyrut 1984, s. 134-144, 240-241; İbn Ebû'l-İz, *Şerhu'l-'Akideti't-Taḥâviyye* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî – Şuayb el-Arnaût), Beyrut 1413/1993, s. 145, 170, 466; Âmirî, *Behcetü'l-meḥâfil ve buḡyetü'l-emâsil*, Kahire 1330-31, I, 94-102; II, 67-68; Süyûtî, *Ref'u şer'ni'l-Hubşân*, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Ktp., Kurşünizâde, nr. 143, vr. 80^a-139^b; a.mlf., *Ezhârü'l-'urüş fi ahbârü'l-Hubûş*, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Ktp., Kurşünizâde, nr. 143, vr. 50^a-69^b; Ahmed b. Zeynî Dahlân, *es-Siretü'n-nebeviyye ve'l-âşârü'l-Muḥammediyye*, Kahire 1310, I, 127-132; II, 123-124, 172-173; Yûsuf b. İsmâil en-Nebhânî, *Hüccetü'llâh 'ale'l-âlemîn*, Diyarbakır, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), s. 154-157; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 109-112; Levent Öztürk, *Etiyopya'da İslâmiyet I: Asr-ı Saâdette Habeşistan'la Münasebetler*, İstanbul 2001, tür.yer.; a.mlf., "İslâmiyet'in Yayılmasında Hicretin Önemi: Habeş Hicretleri Örneği", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV, Adapazan 2002, s. 7-25; A. J. Wensinck, "Necâşi", *IA*, IX, 153; E. van Donzel, "al-Nadîjšî", *El²* (İng.), VII, 862-864.

LEVENT ÖZTÜRK

NECAT

(bk. FELÂH).

en-NECÂT

(النجا)

İbn Sînâ'nın
(ö. 428/1037)

felsefenin temel konularına dair eseri

(bk. İBN SİNÂ).

NECÂTİ BEY

(ö. 914/1509)

Divan şiirinin temelini atan
en büyük sanatkarlardan.

Edirne'de Fâtiḥ Sultan Mehmed'in ilk saltanat yıllarında (1444-1446) doğduğu tahmin edilmektedir. Asıl adı İşâ'dır. Ailesi hakkında yeterli bilgi bulunmamakla bir-

likte çocukken Edirneli yaşlı bir hanım tarafından köle olarak alınıp sonradan evlât edinildiği ve yetişmesinde Sâilî adlı bir şairin katkısı olduğu bilinmektedir. Şiir ve nesir yazmaya yöneldiği gençlik yıllarında Edirne'den ayrılıp Kastamonu'ya gitti, orada hatla da ilgilendi. "Necâtî" mahlasıyla yazdığı şiirleriyle ününü duyurmaya başladı. "Döne döne" redifli gazelinin Bursa'da şair Ahmed Paşa'ya ulaşması ve beğenilmesi bu döneme rastlar. Şiirleriyle Fâtiḥ'in dikkatini çekince İstanbul'a giderek divan kâtipliğiyle görevlendirildi ve sultan için kasideler yazdı. Fâtiḥ'in vefatının ardından II. Bayezid'in takdirini kazanan Necâtî, Şehzade Abdullah Karaman sancağına tayin edilince onun divan kâtibi oldu. Üç yıl sonra şehzade âniden ölünce şairin görevi ve mutlu günlerinin de nihayete erdiği anlaşılmaktadır. Nitekim çok sevdiği bu şehzadenin ölümünden duyduğu acıyı bir nevi tâziye olarak sultana takdim ettiği ünlü mersiyesinde dile getirmiştir. Şair, İstanbul'da bulunduğu bu süre içinde başta padişah olmak üzere devlet erkânına, devrin diğer meşhur kişilerine kasideler sundu, yeni dostlar edindi. Bunlardan biri olan ve "Hâtemî" mahlasıyla şiirler de yazan Kazasker Müeyyedzâde Abdurrahman Çelebi'nin aracı olmasıyla, Sultan Bayezid diğer oğlu Şehzade Mahmud'u Manisa sancağına tayin ettiğinde şairi de nişancılık göreviyle şehzadenin yanında gönderdi, bundan sonra Necâtî "bey" olarak anıldı. Devrin ileri gelen bazı şairlerinin de bulunduğu Manisa'daki görevi uzun sürmedi ve Şehzade Mahmud da genç yaşta ölünce Necâtî bu şehzade için de bir mersiye yazarak tekrar İstanbul'a döndü. Yeni bir görev kabul etmeyip kendisine bağlanan 1000 akçe aylıkla Vefa semtindeki evinde ilim ve sanat sohbetleri düzenleyerek yaşamayı tercih etti. 25 Zilkade 914'te (17

Mart 1509) vefat etti. Mezarını öğrencisi Sehî Bey mermerden yaptırmış, üzerine de, "Nakl-i Necâtî âleme târiḥ olmağın / Târiḥini Sehî dedi: Gitti Necâtî hây" tarih beytiyle şairin, "Bir seng-dil firâkına ölen Necâtî'nin / Billâhi mermer ile yapasız mezarını" beytini yazdırmıştır. Öğrencilerinden Sun'î ise tarih ibaresini, "Gittin Necâtî âh" şekline dönüştürerek bir başka tarih düşürmüştür. Şairin mezarı İstanbul Unkapanı'nda Manifaturacılar Çarşısı'nın inşası esnasında ortadan kalkmışsa da daha sonra çarşı ortasında yeniden ihya edilen Hızır Bey haziresine bir mezar taşı diktilerilerek üzerine yukarıdaki beyitler yazdırılmıştır.

Sehî Bey tezkiresinde (s. 76) hocası Necâtî'yi abartılı ifadelerle över, güzel ve âşıkane gazelleriyle çok beğenilmiş matla'ları olduğunu, kıtalarının inciler saçtığını ve divanının halk arasında dillerde dolaştığını söyler. Ayrıca şairin şeyhlere yakışır parlak mutasavvıfane şiirleri ve son derece güzel sözleri bulunduğunu kaydeder. Latîfî'ye göre Necâtî şiirde atasözünü söylemeyi olgunluğa erıştiren, gazel tarzında yeni bir çığır açan ve kendisinden önceki şairlerin üslûbunu hükümsüz bırakan bir şairdir (*Tezkire*, s. 325). Kınalızâde Hasan Çelebi de Necâtî'nin "eşi, benzeri olmayan" bir şair olduğunu söyler ve babası Ali Çelebi'nin "Haşre dek her şâir ü kâmil dese şîr ü gazel / Gelmeye kimse Necâtî gibi mâhir fi'l-mesel" (*Tezkire*, II, 971) beytiyle bu fikrini destekler. Hasan Çelebi ayrıca şairin "döne döne" redifli gazeliyle nasıl üne kavuştuğunu uzun uzadıya anlatır. Âli Mustafa ise bir zamanlar Necâtî'nin divanından güzel parçaları seçmekle görevlendirildiğini ve kırktan fazla "dört başı mâmur" gazelini belirlediğini yazar (*Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, s. 167).

Necâtî'nin dili bilhassa gazellerinde oldukça sade, üslûbu güçlü ve etkileyicidir. Kendine has zengin hayallerle süslü şiirlerinde önemli ölçüde mahallî renk ve özellik görülür. Bu mahallîlik sadece kullandığı dilde değil benzetmelerinde, tabiat ve av sahnelerine ait son derece canlı tasvirlerinde de güçlü bir şekilde hissedilir. Halk diline ve psikolojisine yakın nükteli ifade ile güçlü bir dil hâkimiyeti vardır. Kelime hazinesindeki zenginlik, kullandığı teşbih ve mecaz unsurlarındaki orijinallik, ifadeindeki rahatlık, rindâne edası, söylediklerini yeri geldikçe atasözünü ve deyimlerle süslemesi, kafiye ve rediflerini çoğunlukla Türkçe kelimelerden seçmesi, daha XV. yüzyılda konuşma diliyle şiir yazmada başarını göstermesi, Türkçe'yi büyük bir başa-

Necâtî Bey'in *Meşârü's-suarâ*'da bir gazeli ve minyatürünün bulunduğu sayfa (Millet Ktp., Ali Emîri Efendi, Tarih, nr. 772, vr. 176^a)